

INHOUD CONTENT

Dichter bij hun ziel	5
De oersprong	7
Hoe ik weer begon met schilderen	11
VERLOREN FAMILIE	23
We hebben de doden nooit kunnen begraven	25
Verloren familie	30
VERVLOCHTEN GENERATIES	57
Vervlochten generaties	59
Gezin	66
Wat betekent Etty Hillesum voor mij	68
KINDEREN	91
Tutu's en balletschoenen	102
OORLOG EN ONDERDRUKKING	109
Ik kijk naar de wereld en schilder	110
Oorlog en onderdrukking	114
NATUUR	147
Natuur	148
MATERIALEN EN TECHNIEK	159
Materialen en techniek	160
Door het oog van Hella	179
ENGLISH TRANSLATIONS	193
Closer to their souls	194
The primal leap	195
How I started painting (again)	196
We have never been able to bury the dead	203
I Look At The World And Paint	207
Passion for materials and technique	209
Through Hella's eye	222
CV Hella de Jonge	224
Captions	226
SCHILDERIJEN INDEX	187
Colofon	238

DICHTER BIJ HUN ZIEL

Toen ik mij voor de samenstelling van de tentoonstelling *Hella de Jonge - Dichter bij hun ziel* verdiepte in het werk en leven van Hella, maakte de manier waarop ze haar verhaal omzet in kunst grote indruk op mij. Met haar kunst geeft ze al haar hele leven vorm aan haar gevoelens en gedachten. Van muziek en dans, tot beeldhouwwerk, mode en schilderkunst. In de tentoonstelling in het Verzetsmuseum Amsterdam tonen we haar recente schilderijen.

Hella vraagt in haar werk aandacht voor kinderen van wie het leven beïnvloed wordt door oorlog en onderdrukking, vroeger en nu. Ze weet uit eigen ervaring dat oorlog vaak doorwerkt in het leven van volgende generaties. Met haar schilderijen maakt ze ruimte voor het oorlogsverleden van haar eigen familie, dat in haar jeugd altijd aanwezig was, maar waar nauwelijks over werd gesproken.

De zoektocht van Hella is persoonlijk, maar ook universeel. We gaan allemaal een zoektocht aan naar wie we zijn en hoe we gevormd zijn door ons verleden en generaties voor ons. Hella's werk is helend voor haar: ze leert familieleden kennen en brengt ze in schilderijen weer samen. Ze schildert een kind op de schoot van een vrouw die haar kleinkinderen nooit gekend heeft. En maakt daarmee een oma van haar. Twee zussen die hun ruzies niet meer bij kunnen leggen, staan hand in hand.

De werken van Hella zijn een ode aan mensen die er niet meer zijn, die hebben moeten lijden, of nu nog lijden onder geweld en onderdrukking. Hella's werk verbindt heden en verleden, en vraagt ons om elkaar te beschermen. Vooral de kinderen.

Mirjam Eikelenboom

Conservator Verzetsmuseum

DE OERSPRONG

Op mijn vijftiende weigerde ik het voedsel dat mij voorgeschoteld werd op te eten. Mijn hersens konden de ruzies in ons gezin niet langer verdragen. Ik trok me op de bovenste verdieping in mijn kamer terug en deed niets anders dan met gekleurde viltstiften stippen zetten op Chinese lampen. Grote papieren bollen bij elkaar gehouden door cirkels van metaaldraad. Secuur zette ik puntjes op het rijstpapier. Drukte ik te hard, ging de stift dwars door het papier en kon de lamp bij het vuilnis. De snijdende spanning woedde beneden door. Ik begreep er niets van. Het verstikte mij, maar ik had het geluk me in mijn eigen pointillisme te kunnen verstoppen. Het voelde als dansen in mijn hoofd.

Door te blijven tekenen wist ik deze ingewikkelde periode te doorstaan. Het niet eten had me van een vrolijk jong meisje tot een uitgemergeld concentratiekampersoon gemaakt. Mijn ouders werden radeloos me zo te zien wegwijnen. Ze benadrukten telkens hoe al onze oma's, opa's, tantes en ooms uitgehongerd gestorven waren tijdens de oorlog. Hoe durfde ik me in vredestijd zo te gedragen?

In zijn wanhoop sloeg mijn vader me met mijn hoofd tegen de verwarming, waardoor ik me nog verder terugtrok in mijn stippenzetterij. Zo verregaand dat er nog twee opties overbleven: wil je dood of wil je leven? Het vrolijke meisje in mij koos voor het leven. Hapje voor hapje kwam ik weer onder de mensen. Potlood en pen werden mijn vrienden. Ik tekende ons huis, mijn kamer, ging naar Artis om dieren te schetsen en maakte zelfportretten.

Op mijn zeventiende werd ik gesommeerd het ouderlijk huis te verlaten. Nu ik weer at kon ik voor mezelf zorgen vinden mijn ouders. Ik besloot toelatingsexamen aan de Rietveld Academie te doen. Dankzij de goed gevulde tekenmap werd ik aangenomen. Tijdens een les moesten we ons werk ter beoordeling aan de wand ophangen. Ik had mijn speelgoedbeer geschilderd. Hij werd afgekraakt door mijn klasgenoten. De leraar keek zwijgend toe. Hierdoor durfde ik de kwast niet meer aan te raken en liet deze passie varen.

Na vierenvijftig jaar edelsmeden, boetseren, beeldhouwen, vioolspelen, kostuums maken, decors bouwen, lichtplannen ontwerpen, films regisseren en boeken schrijven, belandde het penseel mede dankzij corona weer in mijn hand - om oude en nieuwe verhalen opnieuw vorm te geven.

*“Tijdens het schilderen
is het of ik mijn familie
bij iedere streek beter leer
kennen. Hoe vaker ik hen
portretteer, hoe dichterbij
ik bij hun ziel kom.”*

HOE IK WEER BEGON MET SCHILDEREN

Lientje. Zo heette mijn oma, voor zover ik mij herinner. Op haar persoonsbewijs staat Carolina Elisabeth Mulder (Miller), gehuwd met Hijman Croiset. Voor mij was deze vrouw een raadsel, misschien zelfs wel van mythische omvang. Haar geest waarde iedere dag in ons ouderlijk huis rond. Ik moet ongeveer acht jaar geweest zijn toen ik de bof had en hoge koorts. Omdat mijn moeder niet telkens de trap op wilde lopen mocht ik op de divan in de woonkamer liggen. De koorts had me lelijk te pakken. Ik ijld en het schilderij dat schuin naast mij hing leek steeds groter te worden. Ik stond op en ging ervoor staan. Het was mijn oma die vanaf de muur met donkere ogen me doordringend aankeek en tegen me begon te praten. Alsof ze over me wilde waken. Ze had grijze haren, was oud. Had dunne, lange armen.

Dat beeld, die blik, heeft me nooit meer verlaten. Ze werd door mijn ouders aanbeden. Voor mijn moeder gaf het portret aan de muur haar nog enig houvast in het leven. Deze vrouw had de oorlog niet overleefd. ‘Vermoord’ was het woord dat ik vaak hoorde. Dat klonk heel bedreigend. Vermoorden. Iemand met een geweer doodschieten. Ik maakte me er een voorstelling van in mijn hoofd. Iemand die je bewust vreselijk pijn doet.

Lientjes vrienden waren schilders. Ze was hun model. Grote namen, kleine namen. Geen idee wie het waren. Schilders. Een geweldig woord. Als ik naar het portret keek wilde ik dat ook wel, schilder worden, verven met een penseel, stof maken met verf. Maar tijdens mijn kunstopleiding aan de Rietveld Academie verging mij de lust.

In 2010 kreeg ik een verhuisdoos in handen, die mijn vader in paniek weg wilde gooien. Het was archief van mijn oudtante Ro, de jongere zus van Lien, die de oorlog als enige overleefd had. Daar zaten fotootjes van Lientje in. Deze Lien was inderdaad een schoonheid, een model. Oogde totaal anders dan het sombere schilderij uit de ouderlijke woonkamer, dat ik het beste kende, waarop ze er gekweld, vol zorgen uitzag.

In 2019 overleed mijn vader en moest zijn erfenis verdeeld worden. Ik had me voorgenomen dat ik niets hoefde te hebben. Geen fysieke herinneringen. Geen schilderij. Weg met die jeugd. Weg met die angsten. Leven! Toch liet haar heroïsche kracht me niet los.

In 2020 gevelde door corona, waar ik Long COVID aan overhield, besloot ik me te gaan toeleggen op schilderen. Daarvoor was het lekker knoeien met verf geweest en had ik er plezier in gehad om mijn kleinkinderen te helpen bij het schilderen. Al een aantal jaren stond er een opzet van een portret van mijn vader op de ezel in mijn atelier. Met olieverf ontstonden de meest merkwaardige draken. Ze dekten zijn gezicht af. Ze probeerden hem te vernietigen, terwijl

engelen om hem heen zweefden. Draken die ik in klei al vaker geboetseerd had. Hersenspinsels. Angstgedachten. Was ik bang voor mijn vader? Ja, doodsbang. Ik vond hem heel eng. Door hem vorm te geven kwam er rust in mijn kop. Het onprettige gevoel van me niet lekker voelen door corona verdween als sneeuw voor de zon. Iedere streek die ik zette maakte me gelukkig. Het mengen van de kleuren en de keuze daarvoor maakten de wereld vrolijk.

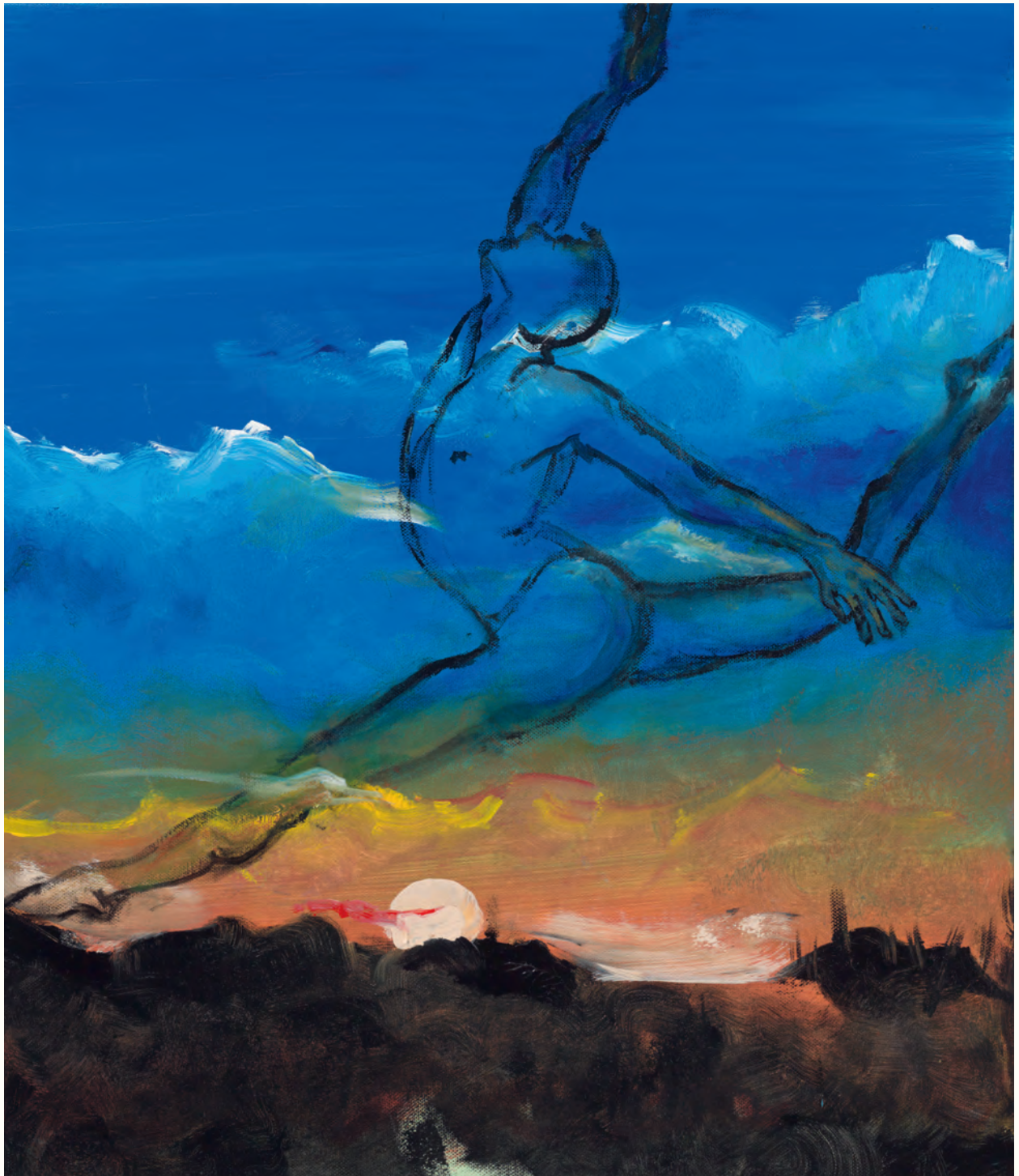
In mijn dromen verschenen er beelden voor nieuw werk. Telkens kwam het sombere schilderij van Lien in mijn gedachten. Die treurige blik, die ogen. Miste ik haar? Had ik toch iets tastbaars moeten accepteren? Was ik te rigoureuus geweest om alles achter me te laten? Het portret van deze mysterieuze vrouw zou ik nooit meer zien.

Lien, het interessante model van schilders, die door mijn vader een bohemienne genoemd werd. Ook een woord dat ik indertijd intrigerend vond. Wat was dat precies een bohemienne? Dit werd het moment om haar naar me toe te halen. Wie was die vrouw, was ze lief, was ze inderdaad zo mooi?

Als voorbeeld gebruikte ik een foto van het sombere schilderij uit de woonkamer van mijn ouders, geschilderd door Jan Mulder, bij wie Lien indertijd in Amsterdam ondergedoken zat. De plek waar ze is verraden en samen met haar onderduikgever Jan werd opgepakt. Lien werd naar Auschwitz afgevoerd, hij naar Dachau. Het schilderij bleek niet af, vertelde mijn vader ooit, ze werden opgepakt terwijl hij nog bezig was. Het kanten kraagje, haar jurk. Het was fascinerend, bij iedere streek was het of ik haar plotseling beter leerde kennen. Waarom leek ze zo oud, op dat doek kon ze immers niet ouder dan tweeënveertig zijn? Ze zou in de bloei van haar leven moeten zijn en zo wilde ik haar ook afbeelden. Wat was het bijzonder om het schilderij op mijn manier af te maken. Het kanten kraagje, de speld met de kobaltblauwe versiering.

Toen ik vond dat het doek af was, werd ik gretiger. Ik wilde meer van Lientje ontdekken en hoe vaker ik haar portretteerde hoe dichter ik bij haar ziel kwam. Ik schilderde haar met in haar armen een baby. En merkte hoe tragisch het was dat ze haar kleinkinderen nooit heeft kunnen vasthouden. Zo kreeg ze even een kleinkind terug. Terwijl ik bezig was verscheen er een hyena op de achtergrond die met scherpe tanden vals naar haar keek alsof hij haar het liefst de strot afbeet. Zij bleef stoïcijns. Het deerde haar niet. Was het inderdaad zo dapper om het kwaad te ontkennen? Ze had tegen mijn ouders gezegd dat ze moesten gaan onderduiken. Heel dapper.

Mijn doeken werden steeds groter van formaat, zodat ik haar bijna levensgroot kon zien. Op haar arm mijn moeder als baby. En intuïtief plaatste ik mezelf achter haar rok. Een oma waar ik even achter kon schuilen. De vierde generatie werd een pop. Rollend uit de kinderwagen. De kinderwagen, die later in mijn werk telkens terug bleek te komen. Op de achtergrond doemde Auschwitz op. Daar stond ze, die dappere, kleine, tanige vrouw. Met een jurk die ze duidelijk zelf gemaakt had. Dat zag ik aan de stiksels en de knoopjes. Krankzinnig, mijn moeder kon heel goed naaien. Maar van wie had ze dat geleerd? Vast van haar moeder. En van wie had ik het naaien

geleerd? Van mijn moeder. De cirkel was rond. Eigenlijk had oma het mij geleerd.

Ja oma, hoe mooi was het geweest als ik haar gekend had. Hoeveel pijn moet het mijn moeder hebben gedaan als ze mij de kneepjes van het vak uitlegde? En weer zie ik mijn moeder treurend voor het donkere schilderij in de kamer staan. Nee, Lientje kwam niet terug. Nee, ze kon haar kleinkinderen niet vasthouden. Nee. Nee. Nee.

Ik tekende een familieportret naar een klein fotootje: in de tuin van hun ouderlijk huis. De Andreas Bonstraat. Lientje, Ro en David, haar broer die ik inmiddels ook al in zijn eentje had geportretteerd. Vaak verf ik met mijn handen en vingers. Bij dit doek was het net of ik David voorzichtig de jas over zijn schouders trok. Bijna een griezelige sensatie, zo tastbaar. Ik aaide met mijn vingers over zijn wang. Wat had deze man moeten lijden, alleen omdat hij een ster op zijn jas droeg en bij de allereerste razzia op het Jonas Daniël Meijerplein opgepakt werd en afgevoerd naar Mauthausen, waar hij als proefkonijn een van de eersten was die in de gaskamer vermoord werd. Deze prachtige man, niet ouder dan zesendertig jaar. Tante Ro, Davids zus, had zijn trouwfoto als schaars aandenken op haar dressoir staan. Een staatsieportret.

Nadat het portret van deze oudoom voor mijn gevoel klaar was, wilde ik ook zijn vrouw, Clara, gestalte geven. In de periode dat ik met dit doek bezig was, wist iemand me erop te wijzen dat het graf van Clara Wessels op de Joodse Begraafplaats in Muiderberg lag, een paar honderd meter van ons huis. Dat had niemand me ooit eerder verteld. Voor het eerst, een plek om naartoe te gaan en stil bij te staan. Ik maakte een foto van de grafsteen en schilderde de Hebreeuwse letters die op de zerk stonden boven de hoofden van het echtpaar. De letters vervloeiden op het doek alsof Hebreeuws voor mij een vanzelfsprekende taal was, terwijl ik in geen zestig jaar dergelijke letters geschreven had. Op mijn veertiende had ik voor slechts een jaar op het Joods Lyceum Ivriet in het lespakket. Het bleek dat deze taal in mijn geheugen gegrift zat. Heel wonderlijk hoe mijn hand gestuurd werd. De toeschouwers bij het huwelijk stonden achter een hekje. Het hekje was geen hekje, het werd een hek, waar niemand achter vandaan teruggekeerd was. Toen het schilderij af was, moest ik gaan zitten en tot me door laten dringen wat er tevoorschijn was gekomen. Twee mensen, zo stralend vol liefde, mijn moeder het bruidsmisje.

Bloemen, ja bloemen die verwelkten. Op de steen bleek te staan: 'Hier rust Clara Wessels.'

Het geschetste familieportret in de Andreas Bonstraat bleef lang onaf in mijn atelier staan, tot de dag dat ik er aan de rechterkant een klein meisje bij tekende. Mijn moeder, Eva, op de stoep in de deuropening. Oma Lientje, de vrouw met het hoedje, een mof om haar handen en een beetje arrogant lachje, kreeg voor mij plotseling een ander gezicht. Want deze bohemienne wilde niet voor haar dochttertje zorgen en liet die taak doordeweeks aan haar ouders, mijn overgrootouders, over. Het was onvermijdelijk dat haar opa en oma achter Eva moesten staan.